

**СВІТ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ АНТОНІЯ АНГЕЛОВИЧА
ДОКУМЕНТИ ДО ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІМПЕРСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ СЕРЕД ДУХОВЕНСТВА ГАЛИЧИНИ
НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХІХ ст.**

Мікросвіт політичних поглядів відомого єрарха Греко-Католицької Церкви Антонія Ангеловича досліджується через призму соціального процесу середнього масштабу, яким було залучення духовенства Галичини в політичну систему імперії Габсбургів, на тлі боротьби Австрійської корони з революцією у Франції та поширенням її ідей в Європі. У науковий обіг впроваджується низка документальних свідчень, які надають можливість типологізувати суспільно-політичні погляди Ангеловича як такі, що поєднали в собі два дискурсивних пласти – становий та імперський. У площині ідей ці погляди заперечували модерне розуміння нації та громадянського суспільства, а в площині політики складали шану традиційним цінностям монархічного легітимізму.

Ключові слова: політика, суспільні стани, духовенство, дискурс, ідентичність, традиція, революція, Греко-Католицька Церква, імперія Габсбургів.

Задум цього дослідження з'явився ще 2006 р., коли в Головному архіві давніх актів у Варшаві нам пощастило розшукати невідомі документи до біографії першого греко-католицького митрополита Галицького Антонія Ангеловича. Мова йде про протоколи, у яких зафіксовано обговорення Радою міністрів Варшавського герцогства можливих політичних наслідків відмови митрополита скласти присягу на вірність Наполеонові в той момент австрійсько-французької війни 1809 р., коли війська згаданого герцогства зайняли Львів. Цю відмову варшавські урядовці витлумачили як виразно антипольський демарш «руського митрополита Ангеловича»,

який «ненавидить поляків і видає твори проти французького уряду»¹. Вважаючи нижчим своєї шляхетської гідности бодай спробувати зрозуміти мотиви вчинку унійного митрополита, а отже *a priori* відмовивши «обвинуваченому» (нехай навіть у площині уяви, а не права) виголосити останнє слово на свій захист, «обвинувачі» (діячі польського патріотичного руху) фактично засудили того на віки вічні лише на підставі відомого принципу «хто не з нами – той проти нас». Зафіксований у протоколах Ради міністрів Варшавського герцогства текст цього заочного політичного «присуду» став немов ідеологічним дороговказом для польської історіографії, котра, розвиваючись як дискурс у реаліях українсько-польського національного конфлікту пізнішого часу, оцінила поведінку Ангеловича як таку, що звістувала народження ворожого ставлення галицьких русинів до поляків.² Свого часу ми поставили під сумнів істинність цієї концепції, вказавши, що події 1809 р. жодним чином не вписуються в рамки конфлікту між націями, оскільки ані в русинів, ані навіть у поляків колективна свідомість тоді ще не пробудилися до національного життя.³ Висновки наших досліджень були згодом використані при опрацюванні загальної схеми такого специфічного історичного явища, яким було австрорусинство – політична течія, що сподівалася досягнути істотного покращення становища руської громади в Галичині шляхом лояльного ставлення до австрійського уряду.⁴

¹ Archiwum Główne Akt Dawnych (далі – AGAD), akta Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego, sygn. 66, k. 141.

² У момент відзначення столітнього ювілею подій 1809 р. Вацлав Мейбаум зауважив, що ці події збудували підвалини «руської контрреволюції 1848 р.» (W. Mejbbaum. Rzady Austriackie w Galicji pomiędzy wojną 1809 a 1812 // *Biblioteka Warszawska*, т. 4. Warszawa 1910, с. 26), а Броніслав Павловський наголошував, що в поведінці «першого тирольця сходу – Ангеловича» слід вбачати ознаки характерного для русинів під час революції 1848 р. «ультралоялізму» (B. Pawłowski. Lwów w 1809 // *Biblioteka Lwowska*, т. 3. Lwów 1909, с. 60). У дещо поміркованішому вигляді подібні оцінки збереглися в польській історіографії пізнішого часу. Наприклад, Казімеж Кжос у спеціальній роботі, присвяченій польському повстанню 1809 р. у Галичині, відзначав, що «зусилля австрійської влади в справі здобуття підтримки греко-католицького клиру [...] відіграли в 1809 р. виразно антипольську роль» (K. Krzos. *Z księciem Józefem w Galicji w 1809 roku. Rząd Centralny obojga Galicji*. Warszawa 1967, с. 45).

³ Див.: В. Ададуров. Галицькі русини у концепціях польської політики Франції та Австрії 1805-1812 років (до постановки питання) // *Україна в минулому*, вип. 9. Київ – Львів 1996, с. 38-60; його ж. Львів у наполеонівську епоху // *Вісник Львівського університету: Серія історична*, спеціальний випуск: *Львів: Місто – суспільство – культура*, т. 3. Львів 1999, с. 209-231.

⁴ Див.: М. Мудрий. Австрорусинство в Галичині: Спроба окреслення проблеми // *Вісник Львівського університету: Серія історична*, вип. 35-36. Львів 2000, с. 571-604.

У 2008 р. у Центральному державному історичному архіві України у Львові нами було виявлено документ⁵, який свідчив про значно ранішу, аніж дослідники висновували досі на основі опублікованих під час війн 1805 р. і 1809 р. творів Ангеловича, заангажованість тоді ще не митрополита, а лишень єпископа Перемишльського у вир політичних подій. Саме тоді виникла ідея проаналізувати всі твори політичного характеру цього архиєрея як єдину текстову реальність, що постала не одномоментно, а визрівала й розвивалася протягом досить тривалого проміжку часу, котрий охоплює не лише події початку ХІХ ст., а й перші десятиліття австрійського панування у Галичині. Обриси дослідження про політичні уявлення та діяльність Ангеловича окреслилися під час плідного на нові ідеї спілкування зі студентами історичної програми Українського католицького університету у Львові, що відбувалося восени 2009 р. у рамках нашого спецкурсу «Галичина в міжнародній політиці доби наполеонівських війн».

Головною метою дослідження є типологізація політичних поглядів Ангеловича. Необхідною умовою реалізації такого дослідження є з'ясування суспільного контексту виникнення цих поглядів, а також впливу згаданого контексту на світоглядні настанови й ідейні переконання цього церковного достойника. Ключем до зрозуміння останніх є та обставина, що людина через свою приналежність до певного покоління та суспільного оточення стає наче «в'язнем» ідей і стереотипних уявлень, які були властиві її середовищу. Отож наш задум полягає в тому, щоб проникнути в мікрокосм політичних переконань обраного нами історичного персонажа через достатньо широкий «отвір» погляду на його соціальне оточення. Антоній Ангелович, який народився 1756 р. у родині пароха й помер 1814 р. греко-католицьким митрополитом, від дитинства й до самої смерти був щонайтісніше пов'язаний з духовним станом. Протягом його відносно нетривалого життя становище соціальної групи, до якої він належав, зазнало суттєвих внутрішніх і зовнішніх трансформацій. Тому першочерговим завданням цієї статті вважаємо ретельну реконструкцію механізмів, дія яких визначальним чином вплинула на зміну суспільної констеляції, у рамках якої жив і діяв наш герой.

* * *

У сучасному світі відокремлення Церкви від держави стало вже таким звичним елементом суспільного пейзажу, що може здаватися, ніби воно існує споконвіку. Тим часом, ситуація, коли «ми підпорядковуємося владі

⁵ Центральный державный исторический архив Украины у Львові (далі – ЦДІАЛ), ф. 201 (Греко-католицька митрополічна консисторія), оп. 1, спр. 1480, арк. 2.

чиновника, а не священика»⁶, є відносно нещодавнім продуктом еволюції європейської цивілізації і завдячує своїм існуванням масштабним ідеологічним і соціальним змінам останніх ста – ста п'ятдесяти років. Хоч історія знала чимало конфліктів політичного характеру між державою і Церквою, ще донедавна вони повсюдно взаємодіяли в царині здійснення функцій контролю над суспільством.⁷ У добу раннього Середньовіччя першість у цій синергетиці влади безумовно належала Церкві, яка не лише відіграла роль державної інституції, а й стала моделлю для наслідування в розбудові світської держави централізованого типу. Попри те, що, починаючи з XIII ст. – спочатку в найбільш інноваційних у соціальному та політичному вимірах країнах латинської Європи, а кількома століттями пізніше й в інших регіонах континенту – окреслилася тенденція до підпорядкування церковних інституцій світській владі, остання активно запозичувала церковні ритуали, використовуючи їх для власної сакралізації в колективній уяві підданих.⁸ Дослідники слушно пов'язують цей процес із поступовою лаїцизацією колективних уявлень і практик, що призвела до втрати духовенством суспільної монополії на сферу святих речей; із залученням мирян до вирішення справ Церкви; із зменшенням впливу чернечого та зростанням ролі світського духовенства.⁹ Зазначені зміни мали далекосяжні наслідки для самої Церкви, яка опинилася в безпосередній залежності від держави і яку та все частіше використовувала як орган ідеологічного контролю над своїми підданими. У ранньомодерну добу ця тенденція призвела до створення так званих національних Церков, які, підпорядковуючи свою діяльність державному інтересові (*raison d'état*), могли водночас або (1) зберігати інтегральну єдність з інституціями Вселенської Церкви (галліканська модель Католицької Церкви латинського обряду у Франції), або (2) цілком розірвати такий зв'язок при збереженні догм та обрядовості, запозичених із материнської Церкви (Англіканська Церква), або, врешті-решт, (3) розірвати згаданий зв'язок, радикально реформувавши віровчення та релігійні практики (протестантські Церкви).

Доволі пізно – тільки в другій половині XVIII ст. – згадані зміни торкнулися спадкових володінь династії австрійських Габсбургів. Тутеш-

⁶ Ф. Фукуяма. *Кінець Історії и последний человек* / пер. з англ. М. Б. Левин. Москва 2005, с. 14.

⁷ Див.: М. Фуко. *Історія сексуальності* / пер. з фр. І. Донченко, т. 1: *Жага пізнання*. Харків 1997, с. 79.

⁸ Див.: Е. Kantorowicz. *Les deux corps du roi* // його ж. *Œuvres*. Paris 2000, с. 828; С. Beaune. *Les sanctuaires royaux: De Saint-Denis à Saint-Michel et Saint-Léonard* // *Les lieux de mémoire* / ред. Р. Nora, 2-ге вид., т. 1. Paris 1997, с. 625-649.

⁹ Див.: J.-C. Schmitt. *Les traditions folkloriques dans la culture médiévale* // його ж. *Le corps, les rites, les rêves, le temps: Essais d'anthropologie médiévale*. Paris 2001, с. 147.

ні християнські конфесії стали об'єктами широкомасштабних реформ, які отримали, за іменем їхнього провідника імператора Йосифа II, назву «політики йосифінізму» (утім, не зовсім точну, оскільки хронологічні рамки реформ виходять за межі відносно короткого самостійного володарювання Йосифа (1780-1790), сягаючи корінням у досвід його спільного правління з матір'ю, імператрицею Марією Терезією (1765-1780)). Власне, політика йосифінізму була частиною ширших реформ у дусі «освіченого абсолютизму», які істотно вплинули не лише на церковні інституції, а й на статус дворянства, селянства та міщанства, змінивши традиційну констеляцію їхніх стосунків із державою на користь останньої. У тому, що стосувалося духовенства, реформи Йосифа II мали на меті не лише позбавити Церкву статусу «держави в державі» шляхом суттєвого обмеження чисельности та впливів чернечих орденів, а й поставити чималий суспільний авторитет Церкви на службу державі, піднісши при цьому роль світського клиру як сполучної ланки між державними органами і віруючими в парохіях, які в цю епоху ще відігравали роль головної формотворної комірки суспільного життя. Така зміна фактично наближала статус духовенства до становища державних чиновників. З огляду на цю двоїстість намірів реформи мали не лише репресивний і регулятивний характер (обмеження безпосередніх стосунків духовенства з Римським престолом, запровадження процедури обов'язкового підтвердження папських булл імператорським розпорядженням про взяття їх до виконання (т. зв. *Placetum regium*), ліквідація церковних братств, скорочення чисельности чернечих орденів та вилучення їхнього майна (по всій імперії було закрито близько 400 монастирів), запровадження квот на вступ у чернечі спільноти, позбавлення згромаджень права надавати середню та вищу освіту тощо)¹⁰, а й були спрямовані на підняття рівня освічености та поліпшення матеріяльного становища духовенства, головним чином парохіяльних священників.¹¹ За характером впливу на відносини між державою і Церквою політика йосифінізму, яка таки призвела до підпорядкування клиру імператорові при одночасному збереженні основоположного зв'язку церковних інституцій з очолюваною папою Римським Латинською Церквою, належала, згідно з запропонованою нами вище класифікацією, до *першого типу*, характерного насамперед для країн з абсолютистським монархічним устроєм і переважанням католицького віровизнання.

¹⁰ Див.: М.-Е. Ducreux. Czechy i Węgry w monarchii Habsburskiej w XVIII-XIX wieku // *Historia Europy Środkowo-Wschodniej* / ред. J. Kłoczowski, част. 1. Lublin 2000, с. 359-360.

¹¹ Див.: К. Vocelka. *Glanz und Untergang der Höfischen Welt: Repräsentation, Reform und Reaction im Habsburgischen Vielvölker Staat*. Wien 2001, с. 313-315, 366-386.

Реалізація та наслідки політики йосифінізму мали локальні особливості в різних частинах імперії, а надто в нещодавно приєднаних до неї землях. Прикладом може слугувати Галичина, яку було долучено до спадкових володінь Габсбургів щойно 1772 р., згідно з першим поділом Речі Посполитої.¹² Якщо в масштабах усієї імперії заходи австрійського уряду мали форму діалогу із суспільними станами: духовенством, дворянством, селянами та міщанами (а почасти й монологу, коли промовляв лише уряд, піддані ж мусили слухняно виконувати його вказівки), то в умовах Галичини можливості такого діалогу були суттєво обмежені, оскільки принаймні один із тутешніх станів, причому саме той, який зосереджував у своїх руках головний масив земельної власності та грошових надходжень, був носієм опозиційної щодо Австрії політичної культури. Галицька шляхта, що в часи Речі Посполитої була єдиним суспільним станом, який користався повнотою громадянських прав і свобод, не бажала примиритися з раптовою втратою своєї панівної політичної ролі внаслідок переходу провінції під владу австрійських Габсбургів. Офіційний Відень не мав достатніх підстав довіряти нобілітетові, в якому вбачав загрозу для свого правління в Галичині, тому в адмініструванні провінцією спирався на бюрократичний апарат, який майже повністю був сформований з вихідців із центральних регіонів імперії. Частина галицької аристократії, на чолі з князем Адамом Казимиром Чарторийським і графом Антонієм Лянцкоронським, воліла, особливо після припинення існування Речі Посполитої (1795), налагодити тісніші стосунки з віденським двором, утворивши так звану «партію роялістів», яка, на відміну від «партії патріотів», відмовилася від ідеї відновлення незалежності Польщі й сподівалася натомість на значні поступки з боку австрійського уряду, зокрема – на вільний доступ до керівних посад у крайовій адміністрації, а також на відновлення місцевої законодавчої палати (сейму).¹³ Представники шляхетського стану в Галичині вважали своє становище чи не найгіршим з-поміж усіх частин колишньої Речі Посполитої. Отож вони намагалися вплинути на імператора, звертаючи його увагу – як це було зроблено, наприклад, у меморандумі від 11 березня 1809 р. – на нагальну потребу забезпечити нобілітетові таке саме становище, яке спромігся надати йому уряд Росії,

зберігши колишню форму судочинства, закони й рідну [польську] мову, дозволивши їм [шляхтичам] обирати суддів та уповноважених у провінціях, здійснювати перерозподіл податків, надавши їм можли-

¹² Див.: L. Wolff. *Inventing Galicia: Messianic Josephinism and the Recasting of Partitioned Poland* // *Slavic Review* 63/4 (Chicago 2004) 818-840.

¹³ ЦДІАЛ, ф. 181 (Родинний фонд графів Лянцкоронських), оп. 1, спр. 92, арк. 18-26.

вість відчутного впливу на загальноімперські справи, допустивши їх до сенату, надавши першорядні посади в цивільній адміністрації та навіть в уряді, полегшивши численні та значні просування по військовій службі, [одним словом] – залучивши їх до участі в тих самих милостях і відзнаках, що ними користується вся знать імперії.¹⁴

Однак усі такі й подібні звернення не приносили конкретних результатів, оскільки надання нобілітетові в Галичині навіть обмеженого політичного впливу суперечило курсові імператорів на консолідацію та централізацію їхніх володінь. Набагато привабливішим партнером у діялозі Відня з галицьким суспільством від самого початку здавалося тутешнє духовенство. На відміну від незгуртованої та слабо контрольованої шляхти, яка легко піддавалася впливові небезпечних політичних ідей, духовенство становило консервативну за поглядами, завжди лояльну щодо влади й дисципліновану структуру, усі ланки якої звикли коритися вказівкам вищої ерархії. Створивши дієву систему контролю з боку держави над призначенням єпископів і вилучивши цю функцію з компетенції церковних інституцій, можна було отримати суттєвий важіль впливу на поведінку всього духовенства, незалежно від походження чи особистих симпатій його окремих членів. На заваді цьому процесові стояли чернечі ордени, які користувалися привілеєм висунення кандидатів на церковні посади, володіли значними матеріальними ресурсами й освітянськими кадрами, а також, незважаючи на нові державні кордони, підтримували єдність через зв'язок зі спільнотами своїх згромаджень, які опинились у володіннях інших держав, у т. ч. на території все ще існуючої Речі Посполитої. Перший крок до встановлення контролю держави над Церквою в Галичині, як і на решті території імперії Габсбургів, було здійснено вже 1773 р., а саме – заборонено Товариство Ісуса та конфісковано його статки.

Важливо, що політика йосифінізму в Галичині поширювалася на духовенство всіх християнських конфесій, які, відповідно до принципів оголошеного 1781 р. так званого «Толеранційного патенту», уперше було потрактовано як рівні перед державою щодо прав та обов'язків. Це фактично поставило на один щабель різні за соціальним і політичним потенціалом Церкви, які діяли в цій провінції. Католицька Церква латинського обряду, яка за часів Речі Посполитої єдина користувалася статусом державної, отож і була найбільш розвиненою в інституційному вимірі, стала головним об'єктом секуляризаційних заходів з боку уряду, зазнавши наймасштабніших матеріальних втрат (починаючи з 1784 р., закрито низку монастирів, конфісковано їхні приміщення, бібліотеки й архіви,

¹⁴ Haus-, Hof- und Staats-Archiv in Wien (далі – HHStA), Kabinettsarchiv, Kaiser Franz-Akten, Faszikel 50.

описано нерухому власність і грошові фонди). Водночас репресивні заходи політики йосифінізму мало зачепили не менш чисельну за кількістю вірних, але слабше структуровану інституційно Унійну Церкву, заторкнувши її лишень у двох аспектах: адміністративної та освітньої діяльності єдиного її монашого чину – Святого Василя Великого (так званого «Руського чину»)¹⁵ – та ліквідації церковних братств, хоч щодо останніх заходи уряду виявилися відносно м'якими (наприклад, Ставропігійське братство у Львові було лише перейменовано 1788 р. на Ставропігійський інститут, зі збереженням опіки над Успенською церквою, школою та бурсою, і формально підпорядковано урядовій адміністрації з обов'язком щорічно звітувати про майнові справи)¹⁶. Натомість від здійснення цих секулярних за своєю суттю реформ Унійна Церква виграла таки чимало. З 1788 р. її духовенство було звільнене від обтяжливого обов'язку сплачувати катедральний податок, що значно поліпшило становище загалом незаможних парохів. Також уряд чітко визначив перелік і розміри виплат священикам за виконання їхніх обов'язків (служіння літургій, здійснення обрядів, забезпечення треб тощо). А турбота офіційного Відня про піднесення рівня освіченості унійних парохів могла б здатися геть-чисто батьківською, якщо не брати до уваги реального стану занепаду цієї ділянки діяльності Руської Церкви. Насправді ж заснування Марією Терезією 1775 р. невеликої семінарії при церкві св. Варвари у Відні (так званої «Барбареум»), яка проіснувала до 1784 р.,¹⁷ і фундація Йосифом II у 1783 р. більшої семінарії у Львові (1786 р. її названо «генеральною»), запровадження 1787 р. теологічних студій церковнослов'янською мовою при філософському факультеті Львівського університету (з метою полегшити підготовку кандидатів на священиків) були тільки мінімальними заходами, спроможними наблизити рівень освіти унійного клиру до рівня, який уже мало латинське духовенство. Попри те, греко-католицьке духовенство надзвичайно високо оцінювало наслідки політики йосифінізму. Висловлюючи настрої парохіяльних священиків, крилошанин катедри св. Юра о. Михайло Гарасевич під час Львівського єпархіяльного собору 1806 р. констатував:

Наше світське духовенство було в найбільшій темноті, парохі ледве вмiли читати і писати та жили в загальному пониженню. І дійсно, яку

¹⁵ Див.: J.-P. Himka. *The Greek Catholic Church and Nation-Building in Galicia, 1772-1918* // *Harvard Ukrainian Studies* 8/3-4 (Cambridge, Mass. 1984) 428.

¹⁶ Див.: І. Орлевич. *Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.)*. Львів 2000, с. 16-17.

¹⁷ Див.: W. M. Plöchl. *St. Barbara zu Wien: Die Geschichte der griechisch-katholische Kirche und Zentralpfarre St. Barbara*. Wien 1975, с. 40-43.

пошану могло мати священство у світських людей вищих верстов, коли воно ледве одягом різнилося від простонароддя? Який вплив воно могло мати на нього, коли само ледви знало перші основи релігії? [...] А подивімся на теперішнє положення священства! Переконаємося, що воно ніколи не стояло так високо. А звідки це походить? З ласки найлагіднішого австрійського уряду. Бо відколи ми прийшли під розумний, справедливий і лагідний австрійський уряд, що кермується ліберальними думками, відтоді з нами поводяться по-батьківськи нарівні з іншими; ми вільні від усякого гнету, признана рівність нашого обряду з іншими, признані наші привілеї та права, зроблено все, що потрібно для відповідної освіти і нашого удержання.¹⁸

Істотне поліпшення свого становища греко-католицьке духовенство констатувало шляхом зіставлення не лише з попередньою ситуацією, а й із тогочасним станом Унійної Церкви у володіннях інших учасників поділів Польщі – Росії та Пруссії. У 1796 р. новопризначений владика Перемишльський Антоній Ангелович у посланні до деканів своєї єпархії перелічив серед «знаків особливих і немалих милостей», наданих унійному духовенству імператорами, «заснування генеральної семінарії, надання гідного прибутку парохам, пристойну платню за виконання душпастирських обов'язків, звільнення від сплати катедрального [податку]», ствердивши при цьому, що таких милостей «ні в давні часи наші Брати, що в інших країнах перебувають, не зазнали, ані тепер не зазнають» (док. № 1).

Порівнюючи тональність відгуків представників шляхти (загалом негативну) і духовенства (загалом позитивну) про зміни, які відбулися після переходу Галичини під владу Австрії, зауважуємо, поза всяким сумнівом, що Відень обрав своїм привілейованим партнером у діалозі з тутешньою суспільністю саме клир, причому вибір цей стосувався стану в цілому, без огляду на його конфесійно-обрядову розділеність. Важливою ланкою в координації взаємодії між світською і духовною владами став відділ у релігійних справах при створеній 1786 р. канцелярії Галицького віце-губернатора, у постійному контакті з яким перебували єрархи всіх тутешніх Церков. Підпорядкування духовенства латинського обряду державному інтересові було здійснено шляхом обмеження діяльності чернечих згромаджень, встановлення контролю з боку державних органів над його майновими та фінансовими справами, закріплення за імператором права призначення (номінації) єрархів, включно з митрополитом Галицьким, який водночас був архієпископом Львівським (попередній відбір кандидатів здійснював референт канцелярії Галицького

¹⁸ Цит. за: М. Мудрий. Австрорусинство в Галичині, с. 576-577.

губернаторства, а затверджувала – Президія)¹⁹. Створення Галицької унійної митрополії, проголошене декретом імператора Франца I 1806 р., та надання їй зручного для спілкування з губернаторською канцелярією осідку завершили процес залучення греко-католицької ерархії до системи управління, до якої на той час уже належало латинське духовенство на чолі з митрополитом, осідок якого теж був у Львові. Цей останній акорд політики йосифінізму в Галичині мав для самої Унійної Церкви подвійне значення. З одного боку, її було остаточно зрівняно в статусі з Римо-Католицькою Церквою, що підсумувало понад тридцятирічні заходи уніятів, спрямовані на довершення своєї церковної структури посадою предстоятеля, наділеного всіма канонічними правами висвячувати та здійснювати нагляд за ерархією; з іншого боку, австрійську частину давньої Києво-Галицької митрополії було остаточно відокремлено від територій, які залишились у володіннях Росії та Пруссії. Таким чином, Унійна Церква стала однією з Церков Австрійської імперії, адміністративна та ерархічна організація яких була обмежена державними кордонами, а діяльність поставлена на службу державі.²⁰ Її новий статус підкреслила назва «Греко-Католицька Церква» (*Griechisch-Katholische Kirche*), поширена на католиків слов'янсько-візантійського обряду в Галичині декретом імператриці Марії Терезії від 15 жовтня 1775 р. (про створення семінарії та парохії при церкві св. Варвари у Відні).²¹

Вицезгадані заходи Відня мали на меті створення в Галичині дієвої суспільної протизаги тій частині шляхетського стану, яка могла шкідливо впливати на благонадійність нижчих верств – міщан та, особливо, економічно й особисто залежних селян, які становили величезну більшість населення провінції. Важко заперечити раціональність цих заходів, зважаючи на те, що більшу частину селянства в Галичині складала уніяти. Сучасники окреслювали Греко-Католицьку Церкву як майже позбавлену шляхетського прошарку, колонізованого протягом попередніх століть. Фактично вона охоплювала два суспільні стани – «попів і хлопів» (насправді до неї належала також невелика група міщан, яка традиційно ангажувалася в релігійні справи громади у формі братств, замінюючи таким чином на ниві релігійної активності національне дворянство). Рівень

¹⁹ Див. докладніше: J. Krętosz. *Archidiecezja Lwowska obrządku łacińskiego w okresie Józefinizmu (1772-1815)*. Katowice 1996.

²⁰ Докладніше це питання висвітлюється в підготованому нами в співпраці з колективом перекладачів та істориків збірнику документів про створення Галицької греко-католицької митрополії, який незабаром з'явиться друком у видавництві Українського католицького університету.

²¹ Див.: W. M. Plöchl. *St. Barbara zu Wien*, с. 15, 40.

сполучення був таким високим, що навіть унійні священники воліли листуватися між собою польською мовою і лише під час богослужінь послуговувалися церковнослов'янською, на відміну від римо-католицьких, які користувалися латиною. Не тільки наприкінці XVIII ст., а й значно пізніше саме віросповідання залишалося єдиним чітким критерієм приналежності людини до руської громади. Для того, щоб зрозуміти співвідношення релігійного і національного критеріїв у тогочасній руській ідентичності, звернімося до прикладу відомого греко-католицького діяча другої третини XIX ст. Антонія Добрянського. Народжений пам'ятного 1809 р. і названий на честь митрополита Антонія Ангеловича, Добрянський, як і герой нашого дослідження, був скерований на навчання до Відня. Там, у заснованому 1803 р. заходами імператора Франца I конвікті отців піарів, спілкуючись зі студентами латинського обряду з Галичини, що були радикалізовані подіями польського повстання 1830 р., він таки мусив застановитися над тим, ким себе вважати:

Дійшло вже до того, що і наш юний конвіктор Антоній, приїхавши до Відня, не знав ясно сказати про себе: чи він поляк, чи русин, а тільки знав ще напевно то одне, що з роду він належав і належить до *руської церкви*. Се значить: був він русином вже не по народності і по бесіді, а лише по своєму питоменному руському обряду.²²

Попри те, що нерідкими були приклади так званих «ротюр'є» (людей з розмитою ідентичністю, що перебувають на межі двох спільнот; у випадку русинів головню йшлося про дрібну шляхту, яка ще зберігала батьківську «руську» віру)²³, це неписане правило діяло з майже цілковитою точністю. Недаремно в тогочасному листуванні австрійського уряду зі Святим Престолом натрапляємо на формулювання «греко-унійна руська нація» (*la nation Ruthène grec unie*)²⁴, що само по собі вказує на значущість релігійного критерію в ставленні офіційного Відня до своїх руських підданих. Зрозуміло, що тісна співпраця з греко-католицькими парохами

²² Б. Дидицькій. *Антоній Добрянській, его жизнь и деятельность в Галицкой Руси*. Львов 1881, с. 14.

²³ Характерним прикладом такої «розмитої ідентичності» в досліджувану епоху може послужити світоглядна позиція Дениса Зубрицького: під час подій 1809 р. він робить протилежний, ніж А. Ангелович, політичний вибір, ставши активним учасником повстання в Галичині як секретар повітового Перемишльського управління «Тимчасового центрального уряду обох частин Галичини під протекторатом Наполеона», а через два роки напіше позначену духом шляхетського патріотизму «Хроніку Французької революції» (докладніше див.: М. Рожик, В. Ададуrow. «Хроніка Французької революції» Дениса Зубрицького як історичне джерело наполеонівської епохи // *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, т. 231: *Праці секції спеціальних (допоміжних) дисциплін*. Львів 1996, с. 495-506).

²⁴ HHStA, Staatskanzlei, Rom. Karton 3, th. 2 (alt. 1): Berichte 1807, S. 39v.

через посередництво новопризначеної єрархії ставала для уряду необхідною передумовою забезпечення лояльності селянських мас, а це робило роль унійного духовенства в створюваній Віднем у Галичині новій констеляції соціальних і політичних відносин справді непересічною.

Своєю чергою, залучення греко-католицького клиру до системи управління краєм, що відбулося наприкінці XVIII – на початку XIX ст., фактично надало йому можливість позиціонувати себе на рівні політичної культури як репрезентанта всієї своєї конфесійної спільноти, а отже – не лише власного стану, а й селян та міщан. Зваживши на цей привілей, а головню на відносно поліпшення матеріального становища та зміцнення суспільної ролі світського унійного духовенства, останнє отримало можливість висловлювати своє захоплення австрійським урядом від імени всієї громади. Цей суто становий за своїм характером, хоч і зодягнутий в оманливі шати національного, дискурс (оскільки, постійно згадуючи факт існування інших станів, що належали до унійної конфесії, він жодним чином не вказував на те, що їхні інтереси хоч якись чином могли відрізнятись від інтересів духовенства) був сповнений справжнього пієтету, головним об'єктом котрого виступала навіть не так монархія Габсбургів, як сама священна особа імператора. Її репрезентували в типовому для уявлень доби феодалізму образі мудрого, люблячого й щедрого до свого васала сюзерена-покровителя, якому васал, своєю чергою, віддячує щирими послухом і вірністю. У вже цитованій промові о. Гарасевича на соборі 1806 р. бачимо майже вичерпний перелік цих вірнопідданських обов'язків:

Наші обов'язки це: незломна вірність, прив'язаність і любов до найліпшого монарха [...] Отже будьмо, дорогі браття, вірні [...] та при кожній нагоді впоюймо в наш народ, що послух найвищим приказам і бажанням [...] конче потрібний.²⁵

Двома роками пізніше той самий святоюрський крилошанин, відслуживши літургію на честь «покровителя греко-католицьких підданих в обох частинах Галичини найяснішого імператора Франца» з нагоди інтронізації Антонія Ангеловича на митрополичий престол, не забув принагідно згадати про «особливу турботу, яку виявляє щодо населення уряд», і закликати стани Галичини до «непохитної вірності та підтримки монарха-добродія, який неусипно опікується добробутом своїх підданих»²⁶.

Модель патріархального типу відносин між монархом і станами, при таманну середньовічним уявленням про суспільне тіло як про широку гру-

²⁵ Цит. за: М. Мудрий. Австрорусинство в Галичині, с. 577.

²⁶ *Gazeta Krakowska* (1809/11 stycznia) 37.

пу родичів (ліньяж), з турботливим батьком на чолі та із зобов'язаними йому послухом дітьми, знаходимо в уже цитованому посланні самого Ангеловича до деканів Перемишльської єпархії (1796 р.):

Найласкавіший монарх наш, який справедливо міг би в такому разі накласти нові податки на [свої] спадкові краї, охоплені такою батьківською добротою і маючи повну довіру до істинності почуттів з боку своїх вірнопідданих, листом, що його підписав власною рукою, зволив закликати духовенство й усі інші стани до добровільної, але вагомої збірки коштів на підтримку війни [...] (док. № 1).

При цьому духовенство має такий самий обов'язок коритися авторитетній владі шанованого батька:

[...] а оскільки інші стани вже пожертвою своїх синів для військової служби, вже грошовими та іншими свідченнями дієво докладаються до порятунку своєї Вітчизни, якій загрожує небезпека, то й нашим святим обов'язком є, щоби ми, досвідчуючи від Найласкавішого австрійського уряду не тільки спільних з іншими громадянами безпеки та спокою, а й, понад це, особливих і немалих милостей [...]; і тому навіть з огляду на скріплення спільного добра є зрозумілим, що в цих критичних обставинах дієвою обороною такої добродійної Вітчизни маємо дати докази нашої вдячності та прив'язаності до Найяснішого монарха (док. № 1).

Принесення дарів володареві здійснюється згідно з принципами розподілу владних повноважень у класичній «феодальній драбині»: приписом васала вищого рангу (єпископа) васалові середнього рангу (деканові) поставлено завдання вказати рядовим васалам (парохам) спонукати нижчі стани (селян і міщан) до збірки коштів, призначених для імператора:

З тих самих причин зобов'язую тебе, В[ельможний] Пане, щоб, представивши духовенству свого деканату всі ці спонуки ревними висловами й сам першим подавши приклад, заохотив усіх до збірки грошей, якщо не значної, тоді принаймні хоч [в обсязі] катедратика; а також [заохотив] до спонукування парохіян, щоб і вони зі свого боку здійснили подібну збірку коштів, на яку будуть спроможні, і все це – окремо суми, зібрані від тебе і від твоїх парохіян – разом із підписами парохів щоб якнайшвидше до мене прислав для подальшого переказу цієї суми до державної скарбниці (док. № 1).

У цитованому тексті джерело політичного суверенітету розуміється як таке, що перебуває на вершині «суспільної піраміди». Цим джерелом є, безперечно, миропомазаний імператор, від якого влада, що є даром Божим, «стікає» зверху вниз, а зовсім не «йде» від низу суспільного тіла до його вершини, як у концепції суверенітету нації, репрезентованій

у площині ідей просвітницькою філософією, а в площині політики – Французькою революцією. У світлі цієї концепції стає вповні зрозумілим суворий припис Ангеловича деканам у жодному разі не об'єднувати зібрані суми воедино, а прислати їх окремо – від духовенства і від парохіян (які таким чином розуміються як окремі стани, а не як єдина релігійна громада, не кажучи вже про національне тіло). Об'єднати фінансові внески станів, які є уособленням їхньої особливої суспільної констеляції: привілейованої – для духовенства, підпорядкованої – для селян і міщан, означало б діяти в дусі знаменитої «клятви в залі для гри в м'яч», яка у 1789 р. стала символом єднання трьох розділених від доби Середньовіччя прошарків суспільства Франції: духовенства, дворянства і третього стану – в єдину націю з рівними правами для всіх її громадян, незалежно від їхнього походження. Така концепція суспільства була незрозумілою навіть найосвіченішому представникові духовного стану, яким був у цей конкретний період його історичного існування Антоній Ангелович, а отже – понехтуваною ним. Звідсіля стає очевидною зумовлена причинами світоглядного характеру неспроможність першого греко-католицького галицького митрополита бодай уявити, не кажучи вже про те, щоб перевести в реальний вимір, політичну окремішність руської нації від польської чи будь-якої іншої.

В епоху наполеонівських війн (1796-1814 рр.) австрійський імператорський дім, опинившись під загрозою припинення свого існування, відчув потребу згуртувати вкрай строкате з погляду станових, конфесійних, національних відмінностей населення імперії навколо зрозумілої ідеї, якою стала концепція офіційного австрійського патріотизму, що піднесла на недосяжний для решти підданих п'єдестал суспільного поклоніння особу імператора. На противагу проголошеному Французькою революцією принципіві вищости нації над приватними й становими інтересами, бути патріотом Австрії означало виступати не так захисником свого краю чи імперії в цілому, як покірним і водночас захопленим прихильником особи «найяснішого монарха». Недаремно імператор Франц I, почувши одного разу про патріота Австрії, роздратовано прокоментував: «Але чи є він патріотом мене?»²⁷ В імперії Габсбургів поняття «держава» дійсно ототожнювалося з вінценосною особою, а тому до обов'язку кожного вірнопідданого належало виявляти лояльне ставлення до монарха. Цього ідеалу намагався дотримуватися у своїй суспільній діяльності, наскільки це було в його силах і можливостях, Ангелович, який був найуспішнішим, але таки типовим представником нового типу священика – поставленого

²⁷ Цит. за: А. Дж. П. Тейлор. *Габсбурзька монархія 1809-1918: Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини* / пер. з англ. А. Портнов та С. Савченко. Львів 2002, с. 24.

на службу політичним інтересам Габсбурзької монархії. Недаремно час політичної активності унійного єрарха (на підставі документальних свідчень відлік її починаємо від моменту написання 1796 р. послання до деканів його єпархії, об'єктивною причиною появи якого стали блискучі перемоги молодого генерала Бонапарта над австрійцями в Італії, а завершуємо 1813 р., коли у виданні «Газета Львовська» з'явився укладений владикою Антонієм Ангеловичем у дусі політичної теології опис перемоги над Наполеоном у «битві народів» під Лейпцігом²⁸) припав саме на період концептуалізації офіційного австрійського патріотизму як ідейної відповіді на виклики національного патріотизму, пробудженого до життя Французькою революцією.

* * *

Перший етап біографії Антонія Ангеловича закінчується тоді, коли Єзуїтський колегіум у Львові, у якому навчався 17-річний син парохіяльного священика зі с. Гринів (тутешня церква належала до Бібрського деканату Львівської єпархії) було розпущено згідно з розпорядженням австрійського уряду.²⁹ Так само, як пізніше Добрянський, що мешкав у конвікті отців піарів у Відні разом із дітьми шляхтичів, Ангелович, перебуваючи в конвікті єзуїтів разом із шляхетськими нащадками та спілкуючись із ними та вчителями переважно польською мовою і латиною, у той час не мав іншої свідомості своєї окремішності, ніж приналежність до Унійної Церкви грецького обряду. На початку 1775 р. львівський владика Лев Шептицький відправив до Відня о. Івана Гудза, доручивши йому представити новому урядові ситуацію унійного духовенства в Галичині й озвучити прохання, серед яких були побажання мати власного митрополита та заклади для вишколу парохіяльного клиру. Розваживши, що останнє прохання відповідало державному інтересові, імператриця Марія Терезія милостиво зволила заснувати при церкві св. Варвари у Відні семінарію для п'ятнадцяти обдарованих дітей унійної конфесії з метою їх підготовки до отримання духовного сану.³⁰ Якби не доленосне для спраглого наук юнака рішення Лева Шептицького включити Антонія Ангеловича до числа цих студентів, то невідомо, чи біографія останнього була б аж таким репрезентативним відображенням соціальних змін, яких унійне

²⁸ *Gazeta Lwowska* 94-95 (1813/22-24 list.) 802.

²⁹ Тут і далі біографічні дані А. Ангеловича подано за: Чин поставлення єпископа у Львові 1796 р. // Національний музей ім. митрополита Андрія Шептицького у Львові, відділ рукописної та стародрукованої книги, Сдк-272.

³⁰ M. Harasiewicz. *Annales Ecclesiae Ruthenae, gratiam et communionem s. Sede Romana habentis, ritumque Graeco-Slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioeceses ruthenus Leopoliensem, Premisliensem et Chelmensem*. Leopoli 1862, с. 565-571, 615.

духовенство зазнало під австрійським пануванням. Безперечно, що саме роки навчання Ангеловича у Відні (1775-1780) мали визначальний вплив на формування його суспільно-політичного світогляду.

Імператорська столиця вразила уяву студента з провінції розмірами (на той час населення Відня досягало 200 тисяч)³¹, порівняно з якими заледве 30-тисячний Львів мусив видатися юнакові містечком³². Контраст між Львовом і Віднем відчувався насамперед у динамічності пульсу життя віденців, у їхній мові та звичаях, особливих педантичності й акуратності, яких так часто бракувало краянам Ангеловича, у реально намацальному блискі придворних кіл, наочними ознаками якого були десятки споруджених в італійському або французькому стилі палаців аристократії, вервечки розкішних каретних екіпажів, пошиті за європейською модою костюми. Виснувати про досить напружений графік занять (не кажучи вже про інші обов'язки та повсякденні турботи) семінариста «Барбареуму» можемо хоча б на основі того, що за п'ять років перебування у Відні Ангелович так досконало опанував латину й німецьку мову, богослов'я та риторичку, що здобув підстави для успішного захисту докторської дисертації. Отож прогулянки студента містом траплялися, мабуть, нечасто. Однак, зваживши на розташування «Барбареуму» в межах середмістя, можемо уявити собі, яке враження справляв Відень на семінариста Ангеловича, котрий мав змогу подивляти архітектуру численних сакральних споруд: насамперед, гордо знесеної посеред міста масивної «скелі» готичного собору св. Стефана, монастирських храмів августинців, міноритів, слезіян, домініканців, спорудженої нещодавно монументальної Карлскірхе. Про улюблені маршрути проходів руських студентів-теологів у Відні, головним чином передмістям, можемо виснувати з панегірика Йосифа Левицького (тоді студента 4-го року конвікту отців піарів) на честь Перемишльського єпископа Івана Снігурського, колишнього (у 1804-1808 рр.) вихованця згаданого конвікту: «Сад Йосифа, Дунай-ріка, Бастіон, класи, [...] Пратер, [...] прекрасний Бельведер»³³.

Звісно, непросто визначити момент, коли вся ця палітра вражень, які зовсім не промовляли на користь колишнього, галицького світу юна-

³¹ Див.: J. Carpentier, F. Lebrun. *Historia Europy* / перекл. з фр. T. Szafrński. Warszawa 1994, с. 430.

³² Див.: Г. Петришин, У. Іваночко. Територіально-планувальні перетворення Львова в австрійський період (1772-1914) // *Вісник Львівського університету: Серія історична*, спеціальний випуск: *Львів: Місто – суспільство – культура*, т. 3, с. 206.

³³ о. Й. Левицький. Оказане іскреннійших желаній з глубочайшим благоговінієм [...] господину Йоану Снігурському // *Memoria перемишлян: Єпископ Іван Снігурський в літературі перемиського бідермаєру* / упор. В. Пилипович. Перемишль 2009, с. 37. Щоправда, твір написано через пів століття після того, як Антоній Ангелович навчався у Відні.

ка, помножена на реноме Відня як освітнього центру, переросла у свідоме бажання семінариста стати вірнопідданим імперії Габсбургів. Правдоподібно, цей момент настав саме тоді, коли 20 жовтня 1775 р., під час імператорської авдієнції для студентів-богословів «Барбареуму», подивляючи схожий на райські сади прекрасний парк і величний палац Шенбрун, сидючи за обіднім столом разом з імператрицею Марією Терезією та імператором Йосифом, він збагнув державну велич і незламну міць цієї імперії та зродив у своєму серці клятву вірності їй «благодійним монархам»³⁴. У той самий момент із переліку його ціннісних настанов назавжди зникає поняття шляхетської вольности, котру він починає сприймати як анархічний і деструктивний для існування суспільного порядку чинник. Очевидно, що це нове почуття міцніло мірою того, як студент теології завоював і подивляв «код» імперської культури, яким була німецька мова.

Вплив навчання в «Барбареумі» на політичну свідомість його вихованців полягав у плеканні почуття відданості імперії Габсбургів. Докази цього знаходимо в щоденнику анонімного греко-католицького семінариста (*allumina*), який разом зі своїми товаришами пережив французьку окупацію Відня 1809 р. У цьому тексті, написаному в критичний момент життя автора щоденника, що й зумовило необхідність політичної самоідентифікації, окреслення «нашого» як австрійського і «чужого» як французького є напрочуд чітким. Стривожено вслухаючись у перший день Зелених свят (21 травня) у гарматну канонаду під Асперном, автор щоденника намагається спрогнозувати подальший хід подій, підсвідомо бажаючи поразки «чужим»: «Французи з першого дня їхнього вступу у Відень намагалися в різних точках форсувати Дунай, а оскільки *наши* [курсив наш – В. А.] їм перешкождали, постановили здійснити переправу біля Зіммерінгу»³⁵. Студент-семінарист з особливою прискіпливістю перелічив усі відомі йому звірства «чужих» (розстріли патріотів Австрії, як-от віденського столяра, котрий убив французького солдата, та виданого французам слугою-зрадником міщанина Седлежа, який переховував австрійські гармати), натомість інтелектуально відсторонився від продемонстрованих частиною галицької діаспори жестів від імени «вдячних поляків» (*grati poloni*) з нагоди святкування тезоіменин Наполеона.

Та повернімося на три десятиліття назад, у той час, коли героєві нашого дослідження, Антонію Ангеловичу, судилося стати не лише першим в історії унійної Галицької митрополії доктором богослов'я, а й одним із перших носіїв нового типу світогляду, який у поглядах на розуміння

³⁴ Див.: W. M. Plöchl. *St. Barbara zu Wien*, с. 40.

³⁵ Львівська національна наукова бібліотека України ім. Василя Стефаника НАН України, відділ рукописів (далі – ЛННБ ВР), ф. 77 (А. С. Петрушевича), спр. 933, арк. 1.

влади та обов'язків суспільних станів щодо неї докорінно відрізнявся від тих, що були притаманні добі Речі Посполитої. Маючи вагомі підстави для особистої відданості австрійській владі, яка посприяла задоволенню потреби юнака в здобутті ґрунтовної богословської освіти, Ангелович, до того ж, належним чином зрозумів характер очікувань, які ця влада покладала на галицьке суспільство. Цим пояснюється те, що після повернення до Львова в 1781 р. та рукоположення в священничий сан (1782) він зробив успішну кар'єру, відносно швидко подолавши сходинки до єпископського престолу. На відміну від тогочасних єрархів його Церкви, які в нових політичних реаліях продовжували жити згідно зі старими уявленнями, скоряючись Австрії радше з конформістської необхідності, ніж зі свідомого служіння їй, Антоній Ангелович був відданим адептом Відня, послідовно обстоював його державні інтереси. Власне, діяльність Ангеловича на посадах ректора створеної греко-католицької семінарії (1783-1784; 1787-1795), професора догматики (1784-1796) і ректора Львівського університету (1795-1796) мала не тільки вузький, конфесійний вимір, яким була поступова заміна малограмотних священників-«псалтирників» на освічених парохів, а й ширше – можна сказати, державне – значення, яке полягало у вихованні в Галичині нової генерації відданого владі світського духовенства шляхом перенесення на місцевий ґрунт освітньої моделі, успішно апробованої в 1770-х роках у віденському «Барбареумі». По-німецькому педантичний підхід ректора до «зростання учнів семінарії в церковній дисципліні» (*alumnorum seminarii in disciplina ecclesiastica perfectus*) видався настільки новим у тутешньому краї явищем, що навіть єрархи інших Церков, як-от вірменський архієпископ Якуб Туманович у власноруч підписаній 17 лютого 1794 р. похвальній грамоті, відзначали ученість (*scientia*) і розум (*prudentia*) Ангеловича.³⁶ Знаками довіри до Ангеловича з боку влади було залучення його як радника до складу філії Королівської церковної комісії (*in Regia filiali commissione ecclesiastica consiliarii*), яка протягом 1784-1787 рр. опікувалася ліквідацією монастирів у Галичині. Врешті-решт, услід за всім цим, 1795 р. було зроблено безпрецедентну імператорську номінацію придворного радника Антонія Ангеловича на вакантний після смерті Максиміліяна Рилла (1793) єпископський престол у Перемишлі. Сам факт призначення владикою не монаха, а світського священника чітко відобразив зміни у відносинах між Церквою і державою (на користь останньої) і не лише засвідчив відхід від затвердженої папою Римським 1724 р. постанови Замойського собору про висування унійних єрархів

³⁶ ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 1, спр. 311, арк. 1.

лише з Василіянського чину³⁷, а й вказував на здобуття секулярним духовенством стрижневої ролі всередині свого стану, – ролі, яка була визначена для нього державою.³⁸ У 1798 р. почин Ангеловича продовжив інший випускник «Барбареуму», Миколай Скородинський, якого імператор Франц номінував єпископом Львівським.³⁹

Своє служіння в єпископському сані Антоній Ангелович, правдоподібно, розглядав у двох аспектах: насамперед – як провідника єпархіяльного духовенства, а також, у міру своєї компетенції, як посередника у відносинах між державними органами, з одного боку, і священниками та парохіями, з іншого боку. Одночасно, ставши єпископом, Ангелович набув статусу власника маєтку: у його власності опинилося село Страшевичі Самбірського циркулу. Отож його суспільна роль як репрезентанта привілейованого суспільного стану стала ще виразнішою.

* * *

Уже в момент призначення Ангеловича на єпископський престол у Перемишлі його внутрішній мікрокосм був неабияк збурений подіями, які, хоч і не зачіпали його повсякденного існування, вступали у цілковиту суперечність з уявленням церковного достойника про справедливий устрій держави і суспільства. Йшлося про «найнесправедливішу війну»,

що до неї примусив Найяснішого монарха нашого неприятели нагінками на релігію та загрозою знищення всякого суспільного порядку і яка триває безперервно ось уже чотири роки, [і якою] було спустошено теж державну скарбницю так, що без застосування надзвичайних засобів подальший захист Вітчизни стає неможливим (док. № 1).

³⁷ Див.: *Руський провінційний синод, дано у місті Замості з благословення Святого Отця нашого Бенедикта XII*, 2-ге вид. Івано-Франківськ 2006, с. 207 (6-й титул).

³⁸ Підозріле й неприязне ставлення до монашого чину отців василіян, які, попри поділи Польщі, не мали наміру обмежуватися у своїй діяльності державними кордонами Австрії, ще довго зберігатиметься в політиці австрійського уряду. У 1807 р. офіційний Відень відверто обвинувачуватиме Василіянський чин у протидії призначенню митрополита Галицького, переслідуватиме й відштовхуватиме від участі у справах Греко-Католицької Церкви (HHStA, Staatskanzlei, Rom. Karton 9 (alt. 8): Weisungen 1807-1815, S. 46-47v., 71-72). Ставлення А. Ангеловича до отців василіян також було позначене певною стриманістю. Зокрема, в укладеному влітку 1807 р. за дорученням Придворної канцелярії меморандумі він відзначав, що труднощі, які виникли із затвердженням папою Римським подання імператора Австрії про створення митрополії, є, «правдоподібно, наслідком вигадок монахів-василіян, які, здається, забули, що це вони самі просили в Його Величності в 1805 році про відновлення давньої Галицької митрополії» (ibid., S. 92-92v.). Див. також: *Annales Ecclesiae Ruthenae*, с. 782-783.

³⁹ Див.: W. M. Plöchl. *St. Barbara zu Wien*, с. 41.

Тож розіслане Ангеловичем 4 листопада 1796 р. пастирське послання до деканів Перемишльської греко-католицької єпархії із закликом про добровільну збірку серед парохіян матеріяльних коштів для допомоги «Найласкавішому монархові» аж ніяк не було формальною вказівкою про виконання відповідного розпорядження державної адміністрації. Воно містило досить розгорнутий і систематичний виклад суспільно-політичних переконань єпископа й за суттю нагадувало радше твір полемічного характеру, ніж лист церковного єрарха до своєї пастви. При аналізі цього документа відразу ж впадає в око неприязнь єпископа до Французької революції, яка проявляється в засудженні таких її аспектів, як: 1) нагінки на християнську релігію та знищення Католицької Церкви; 2) зміна суспільного устрою, яка полягала в знищенні монархії та втраті миропомazanого монарха й установленні «богоненависної» республіки; 3) прагнення перенести встановлений у Франції суспільно-політичний устрій на всю Європу шляхом «найнесправедливішої війни». Як антитезу цій загрозі Ангелович обґрунтовує справедливу та священну війну на захист вітчизни – як усєї імперії Габсбургів (великої вітчизни), так і Галичини як її складової частини (малої вітчизни). Зрозуміло, що така війна, яка ведеться не тільки в площині бойових дій, а й у площині ідей, потребує жертв і зречень від усіх суспільних станів, їхнього єднання навколо трону та релігії.

Ту ж саму, тільки рішучішу й обґрунтованішу політичну позицію бачимо в двох об'ємистих полемічних творах владики Антонія, які з'являться друком через дев'ять років, 25 жовтня і 2 листопада 1805 р. На той час імперія Габсбургів опинилася в справжній облозі держав, створених Францією в Італії, Швейцарії, Німеччині, а серед галицької шляхти помітно похвавішали надії на відновлення польської держави за підтримки Франції. Твори Ангеловича «Хто є стороною-нападником: Австрія чи Франція?» та «Хто є причиною війни: Австрія? чи Франція?» мали на меті обґрунтування інтегральності й невідчужуваності частин імперії Габсбургів перед загрозою французької агресії.⁴⁰ На основі докладного аналізу австро-французьких суперечностей в Італії (с. 13), Німеччині (с. 14), Бельгії (с. 18), Швейцарії (с. 20-21), а також умов миру 1801 р., Ангелович доходить висновку, що безпосередньою причиною нової війни стала загарбницька політика Франції, яка «згвалтувала Люневільський мир у всіх пунктах, що були вигідними для Австрії» (с. 34).⁴¹ Саме тому, за його словами, Австрія розпочала справедливу війну проти «нікчемних,

⁴⁰ A. Angellowicz. *Kto jest stroną zaczepiającą: Austrya czy Francya?* Lwów 1805. 36 с.; його ж. *Kto jest powodem wojny: Austria? czyli Francya?* Lwów 1805. 56 с.

⁴¹ A. Angellowicz. *Kto jest powodem wojny?*

гвалтом здійснених вчинків Бонапарта, який за одним помахом знищив цілі королівства й попривласнював одну за одною цілі держави» (с. 47). Мета Австрії в цій війні є, таким чином, близькою та зрозумілою кожній людині, яка «прив'язана серцем до своєї вітчизни» (с. 49). Тому єпископ патетично закликав галицьке суспільство «протистояти неприятеlevі в переконанні в необхідності й важливості цієї війни, у непохитній єдності, з вірою в справедливість нашої справи», «довести ворогові зі зброєю в руках, що славу й незалежність наших земель, непорушність наших кордонів ми зуміємо зберегти та що не маємо наміру слухатися французьких наказів» (с. 56). Відповідно до задуму Ангеловича, його твір мусив стати ідейною зброєю проти «численних у Галичині прихильників Бонапарта» (с. 53), розрахованою на те, щоб схилити на бік австрійської влади тих галичан, котрі ще вагалися у виборі політичної орієнтації. Саме тому його твір було написано польською мовою. Згідно з повідомленням, яке папський нунцій при Віденському дворі Антоніо Габріеле Североллі відправив у Рим 20 липня 1805 р., на той момент у придворних колах Відня єпископа Антонія вже розглядали як найімовірнішого кандидата на греко-католицький митрополичий престол у Галичині.⁴² Активна політична позиція єпископа Перемишльського під час війни з Францією 1805 р. остаточно схилила шальки вибору Відня на його користь: 21 лютого 1806 р. Президія Галицького губернаторства ухвалила постанову запропонувати на розгляд Придворної канцелярії кандидатуру Ангеловича, обговорення якої відбулося 17 липня в релігійному департаменті Придворної канцелярії, і Антонія Ангеловича було рекомендовано імператорові для номінації митрополитом Галицьким «греко-руського обряду»⁴³. Проект відповідного рішення був затверджений Францом I 11 вересня 1806 р. й оголошений до публічного відома в урядовому виданні «Вінер Цайтунг» 8 листопада того-таки року.⁴⁴

Помітним явищем суспільно-політичного життя галицької провінції стала публікація в березні 1809 р. – за фінансової підтримки уряду, накладом по 50 примірників німецькою та французькою мовами й, паралельно, у Львові тиражем у 100 примірників польською – антинаполеонівської проповіді митрополита Ангеловича «Зауваги австрійського патріота з приводу деяких статей у закордонних газетах»⁴⁵. Новим ідеологічним елементом

⁴² Див.: *Monumenta Ucrainae Historica*. Collegit Metrop. Andreas Septyckij, edidit Metrop. Josephus Slipyj, т. 7: (1774-1807). Romae 1969, док. № 131, с. 286-287.

⁴³ *Annales Ecclesiae Ruthenae*, с. 776.

⁴⁴ *Österreich-Kaiserliche Privilegirte Wiener Zeitung* 90 (1806/8 Nov.) 5545.

⁴⁵ A. Angełowicz. *Uwagi patrioty austriackiego nad niektórymi artykułami gazet zagranicznych*. Lwów etc. 1809. 22 с.

у політичному письменстві Ангеловича було винесене в назву його твору поняття «патріотизм», яке він витлумачував як лояльне ставлення до імператора й розглядав як політичну альтернативу до профранцузької орієнтації діячів польського патріотичного руху (с. 3-4). У Відні знали про те, що серед провідних верств населення Галичини й надалі залишалася численна група тих, хто з різних причин ще вагався в остаточному виборі політичної орієнтації. Саме на цих людей і був розрахований памфлет Ангеловича, який видавали, по-перше, німецькою та французькою мовами, зрозумілими лише в суспільних верхах, а по-друге, польською мовою, що досі панувала в повсякденному житті Львова. Можливість поширення «Зауваг» серед селян була, на наш погляд, обмеженою з огляду на масову неписьменність цього середовища. Звертаючись до сумління та вірно-підданських почуттів польської шляхти, греко-католицький митрополит закликав її засвідчити прихильність до династії, яка ось уже кілька віків мудро править велетенською імперією. Австрія, за словами Ангеловича, не прагне війни, однак, у разі необхідності, здатна постояти за себе всупереч сподіванням ворогів, котрі прагнуть «поділити нашу суспільну думку [...], хитро натякаючи, що цей поділ між нами буцімто вже існує». «Австрійська імперія, – наголошував він, – є тепер сильною, як ще ніколи до цього часу, оскільки війни останніх років згуртували навколо трону Габсбургів усі народи їхньої держави» (с. 13).

Події австрійсько-французької війни 1809 р., під час яких Галичина та Львів були окуповані союзними щодо Франції військами Варшавського герцогства, поставили митрополита Антонія перед нелегким вибором, ймовірно наслідки якого були оповиті імлою невідомого як для нього самого, так і для очолюваної ним Церкви. З одного боку, можна було довести свою відданість політичним переконанням, які він неодноразово висловлював публічно, але при цьому ризикувати своїм саном і навіть, можливо, наражати на небезпеку життя; з іншого боку, можна було кон'юнктурно, аби тільки перечекати скрутну годину, погодитися на співробітництво з окупаційними військами, але в цьому разі піддатися ризикові втратити довіру австрійського уряду й спровокувати його негативне ставлення до всього греко-католицького духовенства. На наш погляд, історичний факт вибору Ангеловичем першого зі згаданих варіантів поведінки доводить не лише щирість раніше висловлених ним суспільно-політичних переконань, а й розуміння ерархом відповідальності за долю всієї релігійної спільноти.

* * *

Свій політичний вибір митрополит Ангелович засвідчив уже другого дня польської окупації Львова (29 травня 1809 р.), коли демонстративно

не з'явився на прийом для депутацій від «усіх станів і прошарків міста», організований у приміщенні Галицького губернаторства генералом Александром Рожнецьким. Під час згаданого прийому по черзі отримали авдієнцію представники апеляційного суду, адміністративних установ (від губернаторства до магістрату), а також єврейського кагалу та двох архієпископів: латинського й вірменського. «Усіх він прийняв якнайзичливіше, і їм було наказано, щоб кожен продовжував виконувати обов'язки, належні його посаді», – коментувала події того дня пані Карпінська, відзначаючи водночас у своєму листі до сина, що тільки одна відома львівська особистість не засвідчила прилюдно поваги до нової влади, а саме – греко-католицький митрополит Ангелович:

Але було послано за ним спеціально каноніка та одного з радників. Тож мусив приїхати, але після прибуття на місце зазнав нападу натовпу, що юрмився там: «А! Це шпигун! Це німецька душа! Це той, хто дозволяв собі друкувати сатири на Наполеона». Словом, увійшов у найбільшому страху до генерала. Розповідають, що той прийняв його досить прохолодно й порадив вийти іншими дверима, аби уникнути переслідування з боку справжніх польських патріотів.⁴⁶

Згідно з іншими свідченнями, Рожнецький вимагав від Ангеловича, як доказу лояльності щодо нової влади, наказати духовенству не згадувати під час богослужінь імени австрійського монарха та скласти присягу на вірність імператорові французів. Аби уникнути негайної розправи, митрополит мусив виконати перше домагання, але друге, вочевидь, так сильно суперечило його світогляді, а надто релігійному сумлінню, що він зважився на втечу. Можемо лише припускати, що це рішення далося Ангеловичу таки непросто, оскільки від моменту вищезгаданого прийому в Рожнецького до часу втечі минуло аж десять днів. Правдоподібно, що воно остаточно визріло тільки тоді, коли відтягувати далі складання присяги Наполеонові було вже неможливо. 9 червня, виїхавши з міста в супроводі крилошанина Гарасевича під приводом візиту до латинського архієпископа в його маєтку в Оброшині, Ангелович не повернувся назад і спробував на свій страх і ризик добратися до Угорщини.⁴⁷

Виходячи з аналізу творів владики Антонія, ми переконані, що, в остаточному підсумку, він не зміг прийняти «Тимчасовий центральний уряд обох частин Галичини під протекторатом Великого Наполеона» саме тому,

⁴⁶ ЦДІАЛ, ф. 146 (Галицьке губернаторство у Львові), оп. 6, спр. 15, арк. 3643-3643зв.

⁴⁷ Див.: Н. Устиянович. *Антоній Ангелович, митрополит Галицький во время 1809 г.* Перемысль 1859, с. 8; М. Стахів. *Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772-1918)*, т. 1. Скрентон 1958, с. 44.

що його існування легітимізував Наполеон, якого, своєю чергою, зробила монархом «ненависна Богові» Французька революція. Для людини глибокої християнської традиції було очевидним, що влада, яка походить не від Бога, є владою від диявола, а тому, попри позірний успіх, не зможе довго протриматися й приречена на загибель. У дилемі вибору між християнським монархом (імператором Австрії) і монархом-антихристом (імператором французів) вибір Ангеловича був очевидний – зрештою, як і для більшості інших церковних ерархів не лише у володіннях Австрії, а й на всій території колишньої Речі Посполитої. Таким самим у 1809 р. був вибір львівського митрополита Каєтана Ігнаці Кіцького, який у момент вступу військ Варшавського герцогства до Львова заборонив під загрозою відлучення дзвонити з дзвіниць, щоб не прославляти Наполеона, і не дозволив, попри візит чемности до Рожнецького та незважаючи на осуд цієї непоступливої позиції значною частиною шляхти, згадувати ім'я французького імператора під час богослужінь. Такими самими, очевидно, були потаємні думки очільника Католицької Церкви у Варшавському герцогстві архієпископа Гнезненського Ігнаці Рачинського, який, прославляючи під час богослужінь ім'я Наполеона, водночас таємно «повідомляв у одному з перших товариств міста [Варшави], що один священик відкрив йому своє видіння кінця світу через 12 років, додавши при цьому, що Антихрист існує» і його ім'я відоме всім.⁴⁸ Натякаючи в такий спосіб на особу французького імператора, згаданий церковний ерарх озвучив страхи традиціоналістської частини суспільности, для якої Наполеон був утіленням чужого їм світу революції. Таким чином, існують всі підстави вважати політичну позицію Ангеловича відображенням загальної суспільно-політичної свідомости його стану, без поділу на конфесії. У 1809 р. у Львові тільки єврейський кагал відкрито підтримав Наполеона, що викликало ще більшу відразу до французького монарха з боку духовенства християнських Церков. Без відповіді натомість залишається питання, чому ж тоді лише унійного митрополита було осуджено як того, хто «ненавидить поляків».

Таємна втеча митрополита справила неабияке враження на львів'ян і спричинила чимале занепокоєння окупаційної влади. Урядникам львівської поліції було негайно надіслано наказ, «аби подали попередню інформацію [...] стосовно від'їзду А. Ангеловича», зазначивши, «хто після його від'їзду виконує обов'язки митрополита», а «також які таємні розпорядження ним залишено, кому їх віддано» (док. № 2). Як показало розслідування, підстави для занепокоєння були більш ніж вагомими,

⁴⁸ Archives du Ministère des affaires étrangères, série «Correspondance politique», sous-série «Pologne», vol. 326, f. 47-48.

адже напередодні від'їзду митрополит своїм пастирським листом не лише скасував видане ним раніше розпорядження згадувати під час богослужінь ім'я Наполеона, а й наказав духовенству, «щоб не підпорядковувалися жодній іншій юрисдикції, окрім його, хоч де би він перебував» (док. № 3). Тимчасовий центральний уряд обох частин Галичини розіслав наказ про затримання митрополита, пообіцявши за це винагороду в 1 000 злотих. Невдовзі Ангеловича та Гарасевича було затримано й доставлено в місто Стрий,⁴⁹ де вони, на підставі декрету Тимчасового уряду від 13 червня про затримання вищих чиновників австрійської адміністрації як заручників, перебували під арештом аж до моменту несподіваного звільнення внаслідок наступу військ австрійського генерала Егермана наприкінці червня.⁵⁰

Показовим є сам факт, що до церковного владики було застосовано такі ж карні заходи, як до австрійських урядовців, як-от, наприклад, до директора львівської поліції Рогера⁵¹. Це доводить, якою важливою фігурою у створеній Австрією в Галичині адміністративній системі видавалася особа руського митрополита його політичним опонентам, які просто не могли дозволити Ангеловичу діяти згідно з його сумлінням. Навпаки, вони від самого початку намагалися використати його у своїх політичних інтересах. Яскравим свідченням намагання окупаційної влади взяти під свій контроль єпархію Греко-Католицької Церкви стала номінація митрополитом Антонієм, за поданням Тимчасового уряду, якогось о. Назаревича адміністратором Холмської єпархії (док. № 4). Показовим щодо цього призначення є те, що його зроблено протягом надзвичайно короткого періоду перебування архиєрея під контролем окупаційної влади, і така поспішність різко контрастує з попередньою ситуацією, коли протягом п'яти років після смерті в 1804 р. єпископа Порфирія Важинського Холмська єпархія залишалася вакантною, а від 1805 р. її адміністратором був сам Ангелович. Отримавши знову свободу дій, митрополит скасує це рішення, нав'язане йому, правдоподібно, з метою урізати сферу його пастирських прерогатив як очільника Церкви.

Втеча митрополита не лише перешкодила реалізації намірів окупаційної влади, а й завдала цим намірам нищівного удару через легко передбачуваний у тогочасній констеляції суспільних відносин ефект від цієї події: було фактично заблоковано спроби профранцузьки налаштованої

⁴⁹ Див. докладніше: *Raport z przesłuchania Angełłowycza w Stryku // Временник Ставропигийского института*. Львов 1903, с. 177.

⁵⁰ Див.: В. Адауров. Львів у наполеонівську епоху, с. 224.

⁵¹ Див.: *Die Stadt Lemberg in Jahre 1809 unter österreichischer, polnischer und russischer Regierung: Tagebücher eine Augenzeugen*. Lemberg 1862, с. 13.

частини шляхти набрати з-поміж своїх селян достатнє число рекрутів до «Галицько-французької армії». Проповіді парохів, які, за прикладом свого митрополита, закликали зберігати вірність імператорові Австрії, таки негативно позначилися на планах окупаційної влади, яка на початку розраховувала отримати в східній частині Галичини, населеній головним чином уніятами, не менше двадцяти тисяч слухняних рекрутів, а остаточно зібрала їх не більше семи тисяч.⁵² Подекуди ж селяни виявили не просто ухильне, а й відверто вороже ставлення до тимчасової влади. Наприклад, у рукописній «Хроніці Улашківського монастиря» зазначалося, що в Заліщицькому циркулі «хлопи перестали слухатися своїх панів, ловили польських легіонерів і передавали австрійцям, щоб їх було покарано смертю»⁵³. Згідно з оцінкою французького історика, «руські селяни, висловившись проти Наполеона, спричинилися до утримання цієї провінції під австрійським пануванням, від якого так прагнули звільнитися поляки»⁵⁴.

У «Лекціях з історії Галицької Русі» відомий суспільно-політичний діяч та історик середини XIX ст. Володимир Антонович зазначав, що своєю поведінкою у 1809 р. митрополит прагнув «схилити свою паству прийняти владу Австрії, як кращу від польської»⁵⁵. На наш погляд, доволі спонтанна втеча Ангеловича навряд чи мала висхідною точкою таку далекосяжну й добре продуману стратегію дій. Найімовірніше, вона стала особистим протестом архиєрея проти політичного тиску з боку окупаційної влади, який, утім, у системі тодішніх суспільних відносин набув значення політичного вибору всієї унійної спільноти. Подальше ув'язнення митрополита перетворило його в очах підлеглого духовенства на мученика, який зазнав переслідувань від безбожних революційних військ за свої християнські переконання. Згодом австрійський імператор високо оцінив вчинок Ангеловича й Гарасевича: зокрема, останнього «за виявлені ним докази найпалкішого патріотизму» було піднесено до шляхетського титулу барона Австрійської імперії з титулом фон Нойштерн.⁵⁶

⁵² ЛННБ ВР, ф. 5 (Князі Оссолінські), спр. 4312, арк. 93-96, 105. Див. також: J. Chłodecki-Białinia. *Lwów w czasie wojen Napoleona Wielkiego w latach 1809-1814*. Lwów 1927.

⁵³ Цит. за: В. Щурат. Відрух наполеонщини на Галицьким Поділлі // його ж. *На досвітку нової доби: Студії й замітки до історії відродження Галицької України*. Львів 1919, с. 7.

⁵⁴ A. Leger. *Wielkie Księstwo Warszawskie 1796-1813 // Napoleon w świetle najnowszych badań* / ред. E. Lavisie i A. Rambaud, част. 2. Warszawa 1901, с. 22.

⁵⁵ Рукописний конспект згаданих лекцій зберігається в: ЛННБ, відділ україніки, № 29398, арк. 254-255.

⁵⁶ *Gazeta Lwowska* 42 (1811/30 sierp.) 1037. Див. також: Ф. И. Св[истун]. *Прикарпатская Русь под владением Австрии*, част. 1: (1772-1848). Львов 1895, с. 124.

Після повернення Львова під владу Австрії (що само по собі могло бути витлумачене митрополитом як рука Божественного провидіння та безперечний доказ правильності його вибору) і повернення Ангеловича в митрополичі палати на Святоюрській горі уряд Варшавського герцогства продовжував оцінювати діяльність архиєрея Греко-Католицької Церкви в тому ж дусі нетерпимости. На упередження політичного та станового характеру наклалися істотні світоглядні розходження, адже більшість з-поміж варшавських урядовців були масонами і з великою погордою ставилися до «фанатизму» духовенства, а надто – «руського обряду», котре у світлі стереотипів уявлень річпосполитської доби здавалося їм особливо неосвіченим і забобонним. Цього разу «каменем спотикання» стало цілком зрозуміле бажання Ангеловича зберегти церковну юрисдикцію в приєднаній до складу герцогства (згідно з умовами Шенбрунського миру від 14 жовтня 1809 р.) частині Галичини, на території якої опинилося Холмське єпископство. Згідно з формулюванням міністра поліції, митрополит «навіть зараз потаємно видає накази духовенству грецького обряду в краї, який було приєднано до Варшавського герцогства, називаючи уряд Варшавського герцогства тимчасовим, недієздатним і приреченим на швидке падіння, заохочуючи натомість до вірности й послуху австрійському урядові» (док. № 3). Для того, щоб «руське духовенство, зваблене таким підбуренням, не втовкмачило в голови неосвіченого люду неприязних щодо уряду вражень і не дало приводу для якихось ілюзій, міністр видав від свого відомства накази стежити за вчинками руських священиків, з метою запобігти цьому в корені» (док. № 3). Як доказ намагань Ангеловича перешкодити інтеграції Холмської єпархії у Варшавське герцогство наводилося здійснене ним ще 1809 р. без згоди Тимчасового уряду призначення її тимчасовим адміністратором представника світського духовенства, «декана на прізвище Грабовський», з наданням тому всіх необхідних повноважень (док. № 4).

Довго міністри вагалися вдаватися до радикального, неканонічного способу розв'язання конфліктної ситуації, оскільки «з таким упередженим і забобонним духовенством, яким є руські попи, належить із політичних міркувань дотримуватися всіх формальностей» (док. № 4). Утім, призначення 1811 р. герцогом Варшавським на вакантний єпископський престол у Холмі монаха-василіянина Фердинанда Цехановського таки було здійснено без погодження його кандидатури з митрополитом Ангеловичем, якого тільки поінформували про це рішення (док. № 5). Враховуючи досить непрості стосунки, які склались у святителя Антонія з Василіянським чином, таке розв'язання не сприяло залагодженню конфлікту, а оскільки при цьому було знехтувано церковними канонами, то, через надто радикальний характер, не могло стати надійним підґрунтям для легітимізації становища єпископа-номінанта в єпархії його Церкви.

* * *

Настав час підвести підсумки нашого дослідження. Залишивши поза увагою аплікацію до тогочасних подій категорій національного конфлікту, яка стала наслідком перенесення на історіографічний ґрунт упереджених оцінок, що їх дали поведінці митрополита як його політичні опоненти, так і заангажовані в польсько-українське протистояння пізнішої доби дослідники, бачимо, що в творах Антонія Ангеловича суспільно-політичного характеру годі шукати якогось доведення прав руської нації на некористь нації польської. Натомість, розглянувши ці твори як частину суспільного дискурсу відповідної епохи, з'ясуємо, що за своїм призначенням і змістовною частиною вони були основою на засадах християнського світогляду, а отже консервативною за своєю суттю відповіддю на проголошені Французькою революцією принципи суверенітету нації та громадянської рівності. Ангелович, який наполягає на приматі освяченого традицією принципу легітимної влади австрійського монарха та розуміє суспільство як священний, а отже такий, який не можна уневажнити, договір станів (а не націй) з імператором, стає в один ідейний ряд з такими відомими критиками Французької революції та батьками сучасного консерватизму, як Жозеф де Местр, Едмунд Берк, Огюстен де Баррюель, хоча літературна спадщина митрополита не вражає ані блискучим стилем, ані глибокими узагальненнями. Мета творів унійного єрарха полягала не в тому, щоб захищати руську націю від повернення польського панування, а в тому, щоб застерегти численних у Галичині прихильників Бонапарта від учинення гріха проти визначеного Богом суспільного порядку, який гарантував привілеї шляхти, духовенства й селян як окремих суспільних станів. Сформульований у ранньомодерних за суттю категоріях станової відданості престолові, австрійський патріотизм владики Антонія постає перед нами як антитеза ідеї нації, котру уособлює Французька революція, отож немає підстав вважати, що він мав на меті ствердження прав руської нації в Галичині. Накладені на це підґрунтя суспільно-політичних уявлень Ангеловича, факти його діяльності набувають напрочуд логічного витлумачення, оскільки постають як феномен, тісно пов'язаний з історичним контекстом його епохи.

ДОКУМЕНТ № 1

Перемишль, листопада 4, року 1796
Пастирський лист єпископа Перемишльського Антонія Ангеловича
до деканів його єпархії

(2)

Przewielebny Mości Xiąże Dziekanie,
miły w Chrystusie bracie

Kiedy najniesprawiedliwszą wojną od nieprzyaciela wytępieniem religii i zniszczeniem wszelkiego porządku towarzyskiego zagrażającego na Nayasnieyszym Monarsze naszym wymuszoną, przez liat cztery ciągle dotąd trwającą, także skarb publiczny wycięzczyła, że bez użycia nadzwyczajnych srodków dalsza Oyczyny obrona staie się niepodobna, Nayłaskawszy Monarcha nasz, który by słusznie mógł w takowym razie nowe na kraie dziedziczne nałożyć podatki, uwodząc się atoli oycowską dobrocią i zupełnie pokładając zaufanie w prawdziwym ku sobie przywiązaniu wiernych poddanych swoich, pismem własną [ręką] podpisanim Duchowieństwo, wszystkie inne stany wzywać raczy do dobrowolnych, znakomitych iednak składek na poparcie niesoney wojny; a tak stany inne iusz tą ofiarą synów własnych do służby wojskowej, jusz pieniężnymi, i innemi swiactwami czynne się przykładają do ocalienia Oycyzny niebezpieczeństwem zagrożoney, świętym iest także naszym obowiązkiem, aby i my doznaiąc od Nayłaskawszego rządu Austryackiego nie tylko wspólnego z innemi obywateliami bezpieczeństwa i spokoyności, ale nadto szególnych niemających łask, i takimi znakami iey są: ufundowanie seminarium generalnego, opatrzenie parochów przyzwoitemi dochodami, sprawowanych kapłanów imponuyącą pensją, uwolnienie od płacenia [droywatnią] katedralnych, i inne, (2 verso) których ani dawney Braci naszi nie doznali, ani teraz w iakich innich kraiach będący nie doznają, a zatem przez wzgląd nawet na połączenie dobra wspólnego należy się zrozumianego że skuteczną obroną tak dobroczynney Oycyzny, dali dowody naszej wdzieczności, naszego przywiązania ku Nayasnieyszemu Monarsze w tych krytycznych okolicznościach.

Z tych że powodów obowiazuję W. Pana, abyś wystawiwszy w gorliwych wyrazach te wszystkie pobudki ku duchowienstwu twoiego dekanatu, i sam pierwszy dawszy przykład zachęcił wszystkich tak do składki pieniężney, ieżeli nie w wielkiej, tedy przynaymniey w teyże samej sprawie iakis katedratyk wymoził; iako też do pobudzenia parochian, aby i oni ze strony swoiey podobnie składkę pieniężną, na iaką ich stanie, uczinili, i to wszystko wraz z podpisami parochów kwotę od Ciebie i od twoich parochian osobno wyręczonimi i aby naypędzey do mnie przysłał dla dalszego takowey kwoty oddania

do skarbu publicznego. Łącze Pasterskie błogosłowieństwo, zostaię W. Pana gorliwym Pasterzem i przyaznym Bratem **Antoni Biskup**.

Dnia 4. listopada 1796
w Przemysliu

Джерело: ЦДІАЛ, ф. 201 (Греко-католицька митрополича консисторія), оп. 4, спр. 1480. Оригінал, призначений для копіювання.

ПЕРЕКЛАД:

(2)

Всечесніший Мостивий Отче Декане,
милий у Христі брате¹

Коли найнесправедливішою війною, що до неї примусив Найяснішого монарха нашого² неприятель³ нагінками на релігію та загрозою знищення всякого суспільного порядку⁴ і яка [війна] триває безперервно ось уже чотири роки⁵, було спустошено теж державну скарбницю так, що без застосування надзвичайних засобів подальший захист Вітчизни стає неможливим, Найласкавіший монарх наш, який справедливо міг би в такому разі накласти нові податки на [свої] спадкові краї, охоплені такою батьківською добротою і маючи повну довіру до істинності почуттів з боку своїх вірнопідданих, листом, що його підписав власною рукою, зволив закликати духовенство й усі інші стани до добровільної, але вагомій збірці коштів на підтримку війни, що ведеться; а оскільки інші стани вже пожертвою своїх синів для військової служби, вже грошовими та іншими свідченнями дієво докладаються до порятунку своєї Вітчизни, якій загрожує небезпека, то й нашим святим обов'язком є щоби ми, досвідчуючи від Найласкавішого австрійського уряду не тільки спільних з іншими громадянами безпеки та спокою, а й, понад це, особливих і не-

¹ До Перемишльської єпархії на зламі XVIII-XIX ст. належали такі деканати: Перемишльський, Горожанський, Жовківський, Куликівський, Мостиський, Белзький, Варязький, Сокальський, Потелицький, Угнівський, Самбірський, Добромільський, Сяноцький, Мушинський, Горлицький, Грибівський, Дуклянський, Романівський, Буківський, Динівський, Кроснянський.

² Франц II (I) Габсбург (1768-1835), останній імператор Священної Римської імперії (з 1792 р.), перший імператор Австрії (з 1804 р.).

³ Французька республіка.

⁴ Йдеться про заходи проти Католицької Церкви та її духовенства, що їх здійснювали уряди революційної Франції, починаючи з 1789 р., та особливо якобінська політика деchristianізації у 1793-1794 рр.

⁵ Франція оголосила війну королю Богемії й Угорщини 20 червня 1792 р.

малих милостей, знаками яких є: заснування генеральної семінарії, надання гідного прибутку парохам, пристойна платня за виконання душ-пастирських обов'язків, звільнення від сплати катедрального⁶ [податку] й інших милостей, що їх ні в давні часи наші Брати, що в інших країнах перебувають,⁷ не зазнали, ані тепер не зазнають, і тому навіть з огляду на скріплення спільного добра є зрозумілим, що в цих критичних обставинах дієвою обороною такої добродійної Вітчизни маємо дати докази нашої вдячності та прив'язаності до Найяснішого монарха.

З тих самих причин зобов'язую тебе, В[ельможний] Пане, щоб, представивши духовенству свого деканату всі ці спонуки ревними висловами й сам першим подавши приклад, заохотив усіх до збірки грошей, якщо не значної, тоді принаймні хоч [в обсязі] катедратика; а також [заохотив] до спонукування парохіян, щоб і вони зі свого боку здійснили подібну збірку коштів, на яку будуть спроможні, і все це – окремо суми, зібрані від тебе і від твоїх парохіян – разом із підписами парохів щоб якнайшвидше до мене прислав для подальшого переказу цієї суми до державної скарбниці. Додаю пастирське благословення, залишаюся В[ельможного] Пана турботливим пастирем і дружнім братом **Антоній Єпископ**.

Дня 4 листопада 1796
в Перемишлі

ДОКУМЕНТ № 2

Львів, червня 9, року 1809

**Доручення Тимчасового центрального уряду обох частин Галичини
урядникам Львівської поліції**

(164) Zalecenie do urzędników policji Lwowskiej,
aby prevideo dali wiadomość:

1° Względem wyjazdu A. Angełłowicza.

2° Kto obowiązki Metropolity po wyjeździe jego patruje.

3° Oraz jakie w tajemnice przez niego zostawione rozporządzenia, komu oddane.

Джерело: AGAD. Rząd Centralny Tymczasowy obojga Galicji. Sygnatura 1. Копія.

⁶ Звільнення від оподаткування.

⁷ Унійне духовенство в тих частинах Речі Посполитої, які відійшли, згідно з поділами цієї держави, до Росії та Пруссії.

ПЕРЕКЛАД:

(164) Наказ урядникам Львівської поліції,
аби подали попередню інформацію:
по-перше, стосовно від'їзду А. Ангеловича;
по-друге, хто після його від'їзду виконує обов'язки митрополита;
по-третє, також які таємні розпорядження ним залишено, кому їх віддано.

ДОКУМЕНТ № 3

Варшава, січня 20, року 1810
Уривок із протоколу засідання
Ради міністрів Варшавського герцогства

(141) Sessja 97, dnia 20^{go} stycznia 1810, w domu JW Prezesa Rady w przytomności jego oraz ministrów spraw wewnętrznych, skarbu, policji.

[...] Minister policji podaje przedłożenie że Metropolita Ruski Angelowicz, nienawisny imieniowi Polaków, wydający pisma przeciwne Rządowi Francuskiemu, uciekszy ze Lwowa, ze zbliżeniem się wojsk Polskich, i zostawiwszy na piśmie zlecenia Duchowienstwu, aby żadnej innej, jak tylko jego, gdziekolwiek znajdować się będzie, nie uliegali jurysdykcji, teraz nawet potajemnie wydaje rozkazy do Duchowienstwa ritus greci w kraju do Xięstwa Warszawskiego przyłączonym, wystawiając rząd Xięstwa Warszawskiego za tymczasowy, niezdatny i ku bliskiemu upadkowi nachylony, a zachęcając do wierności i ulieglności Rządowi Austriackiemu. Minister z obawy aby takowym podsyceniem uwiedzione Ruskie Duchowienstwo nie wpoilo w umysł nieoswieconego ludu nieprzychylnych dla Rządu wrażeń i nie dało powodu do jakiś złudzeń, wydał z urzędu swego rozkazy sledzenia postępów księży Ruskich, w celu zapobiegania temu zaraz w początkach. Najskuteczniejszym jednak środkiem sądząc zupełne usunięcie wpływu obcego, wnosi aby Rada przedłożyła Nayasniejszemu Panu potrzebę ustanowienia choć tymczasowej administracji Duchownej ritus greci, która by po skasowaniu zwierzchności metropolity Angelowicza zatrudniła się szczególnie urzędnikami religijnymi. Albo też żeby do nominacji nowego biskupa Ruskiego zwierzchnictwo to było poleczone Biskupowi Wigierskiemu Golaszewskiemu miającemu też pod rządem w swojej Diecezji kilku Cerkiew Ruskich.

(142) Uznano, iż jedynie lepszy sposób aby Nayasniejszy Pan raczył przyspieszyć nominacje na Biskupstwo Ruskie, wakujące po zmarłym Xiędzie Ważyńskim Biskupu Chelmskim Ruskim, gdy chociaż Biskup Wigierski zarządza już kilku Cerkwiami Ruskimi znajdującymi się w jego Diecezji, to tylko przez otrzymaną Delegatę od Biskupa Ruskiego w kraju Moskiewskim, a więc i tu

bez podobnego pozwolenia przyzwoitej władzy duchownej Ruskiej nie mógł by objąć choć tymczasowego zwierzchnictwa. Rada, chcąc się w okoliczności powyższego przedłożenia dostateczniej objasnić i zastanowić, komunikuje go ministrowi spraw wewnętrznych dla następnego przedstawienia.

Podpisano: **Potocki, prezes**

Джерело: AGAD. Akta Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego. Sygnatura 66. Оригінал.

ПЕРЕКЛАД:

(141) Сесія 97, дня 20го січня 1810 року, в будинку Ясновельможного президента Ради⁸ у присутності його та міністрів: внутрішніх справ, скаргу, поліції.

[...] Міністр поліції⁹ доповідає, що руський митрополит Ангелович, який ненавидить поляків і який видає твори проти французького уряду, утікши зі Львова з наближенням польських військ і залишивши письмові вказівки для духовенства, щоб не підпорядковувалися жодній іншій юрисдикції, окрім його, хоч де б він перебував, навіть зараз таємно видає накази духовенству грецького обряду в краї, який було приєднано до Варшавського герцогства, називаючи уряд Варшавського герцогства тимчасовим, недієздатним і приреченим на швидке падіння, заохочуючи натомість до вірності й послуху австрійському урядові. Занепокоєний тим, щоб руське духовенство, зваблене таким підбуренням, не втовкмачило в голови неосвіченого люду неприязних щодо уряду вражень і не дало приводу для якихось ілюзій, міністр видав від свого відомства накази стежити за вчинками руських священиків, з метою запобігти цьому в корені. Однак, вважаючи найдієвішим засобом цілковите усунення чужого впливу, пропонує, щоб Рада представила Найяснішому Панові потребу запровадження бодай тимчасової адміністрації для духовенства грецького обряду, яка після скасування влади митрополита Ангеловича зайнялася б особливо [ретельно] релігійними урядниками. А також щоб до призначення нового руського єпископа цю владу було доручено Вігерському єпископові Голашевському¹⁰, який має під управлінням у своїй дієцезії також кілька руських церков.

⁸ Граф Станіслав Костка Потоцький (1755-1821) був президентом Ради міністрів Варшавського герцогства з 23 березня 1809 р. до травня 1813 р.

⁹ Граф Александр Потоцький (1756-1812) був міністром поліції Варшавського герцогства з 5 жовтня 1807 р. до 24 листопада 1811 р.

¹⁰ Ян Клеменс Голашевський (1748-1820), перший і останній єпископ Вігерський (1805-1818).

(142) Визнано, що єдиним найкращим способом є те, щоб Найясніший Пан¹¹ зволив прискорити призначення на руське єпископство, вакантне після смерті отця Важинського, руського єпископа Холмського¹², позаяк хоч єпископ Вігерський і здійснює управління кількома руськими церквами, які знаходяться в його дієцезії, то [робить він це] тільки через делегування повноважень, отримане від руського єпископа в Московському краї¹³, а отже й тут не зміг би отримати бодай тимчасової влади без подібного дозволу належної руської духовної влади. Бажаючи вивчити й обдумати вищезгадану пропозицію, Рада скеровує її міністрові внутрішніх справ для подальшого представлення.

Підписано: **Потоцький, президент [Ради міністрів]**

ДОКУМЕНТ № 4

Варшава, січня 24, року 1810
Уривок із протоколу засідання
Ради міністрів Варшавського герцогства

(142) Sessja 98, dnia 24^{go} stycznia 1810, w domu JW Prezesa Rady w przytomności jego oraz ministrów spraw wewnętrznych, skarbu, policji.

Minister spraw wewnętrznych z powodu komunikowanego sobie z ostatniej sessji przedłożenia względem Metropolity Aniełowicza oświadcza, iż najlepiej zarządziła by w tej mierze nominacya Biskupa Chełmskiego Greco Unickiego, zachodzi tylko wątpliwość, czyli to Biskupstwo nie zostało inkorporowane do Metropolji Lwowskiej, której Metropolitą jest Xiądz Aniełowicz. Lubo niektóre członki Rządu Centralnego (143) zapewnią, że tej inkorporacji niema, zdało się jednak ministrowi zasięgnąć dokładniejszego uwiadomienia, gdy idzie o przedstawienie do nominacji Najjasniejszemu Panowi, napisał więc do Biskupa Lubelskiego, żeby mu przesłał urzędowe w tej mierze doniesienie. Zdaniem jest ministra, jeżeli inkorporacji niema, upraszając N.P. o nominację na Biskupstwo Chełmskie jednego z Zakonu Bazyljanów zaleconego godnemi tego urzędu przedmiotami, który zaraz by mógł objąć administrację, niżeliby *breve* Papieskie expedyowano było; jeżeliby zaś Biskupstwo Chełmskie było jusz inkorporowane, to potrzeba by kreacji nowego Biskupstwa, albo żądać od Stolicy Apostolskiej

¹¹ Фрідріх Август (1750-1827), король Саксонії (1806-1827) та герцог Варшавський (1807-1815).

¹² Порфирій Скарбек-Важинський, ЧСВВ (1730-1804), греко-католицький єпископ Холмський (1790-1804).

¹³ Від унійного єпископа Берестейського.

wyznaczenia administracji, gdyż inaczej nie pozostało by, jak tylko wyrabiać odezwę do Xiędza Angelowicza, do którego było by naprużno czynić kroki, jeżeli słusznym jest przeciwko niemu podejżenie o nieprzyjazność. Uważa nakoniec minister iż z Duchowieństwem tak uprzedzonym i zabobonnym, jakim są Popi Ruscy, wypada z polityki zachować wszystkie formy, do których są przywykli. Minister policji udziela wiadomość powziętą z tego samego doniesienia, gdzie go ostrzeżono o niebezpiecznych związkach w tym kraju Metropolity Ruskiego; iż ten miał nominować administratorem z udzieloną mu od siebie władzą dziekana nazwiskiem Grabowskiego bez wiedzy Centralnego Rządu, na którego podanie wprzód jusz wyznaczył był na ten urząd Xiędza Nazarewicza; względem tej wiadomości minister oczekuje jesze potwierdzenia [...].

Podpisano: **Potocki, prezes**

Джерело: AGAD, Akta Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego, sygnatura 66. Оригінал.

ПЕРЕКЛАД:

(142) Сесія 98, дня 24го січня 1810 року, у будинку Ясновельможного президента Ради в присутності його та міністрів: внутрішніх справ, фінансів, поліції.

Що стосується скерованої йому під час останньої сесії пропозиції щодо митрополита Ангеловича, то міністр внутрішніх справ¹⁴ заявляє, що найкраще би в цій справі зарадило призначення Холмського греко-унійного єпископа, існує тільки сумнів, чи це єпископство таки не інкорпороване до Львівській митрополії, митрополитом якої є отець Ангелович. Хоч деякі члени Центрального уряду (143) переконують, що такої інкорпорації не існує, усе ж міністрові здалося б провести детальніше розслідування, оскільки йдеться про представлення прохання щодо призначення [єпископа] Найяснішому Панові, [тому] міністр звернувся із запитом до єпископа Люблінського¹⁵, щоб той прислав йому офіційне повідомлення стосовно цього. На думку міністра, якщо [згаданої] інкорпорації не існує, [то слід звернутися до] Найяснішого Пана, просячи його про призначення на єпископство Холмське когось із Василянського чину¹⁶,

¹⁴ Ян Павел Лушчевський (1764-1812) був міністром внутрішніх і релігійних справ Варшавського герцогства з 5 жовтня 1807 р. до 26 червня 1812 р.

¹⁵ Войцех Скаршевський (1742-1827), остатній римо-католицький єпископ Холмський (до 1805 р.) і перший архієпископ Люблінський (1805-1824).

¹⁶ Скликаний з дозволу Святого Престолу в серпні – вересні 1720 р. в Замості з метою впорядкування справ управління й обрядовості Київської унійної митрополії, собор відбувався під головуванням папського нунція в Речі Посполитій. Постанови собору були

наділеного гідними для виконання цього [єпископського] уряду якостями, який одразу ж, не очікуючи вислання папського бреве¹⁷, міг би приступити до адміністрування; якщо ж єпископство Холмське було вже інкорпороване, то потрібно було б створити нове єпископство або ж вимагати від Апостольської Столиці призначення адміністрації, оскільки інакше не залишалося б нічого іншого, як тільки укласти відозву до отця Ангеловича, звертатися до якого було б марним, якщо слушною є підозра про його неприязнь [до Варшавського герцогства]. Нарешті, міністр вважає, що з таким упередженим і забобонним духовенством, яким є руські попи, належить із політичних міркувань дотримуватися всіх формальностей, до яких вони звикли. Міністр поліції подає інформацію, почерпнуту з того самого донесення, у якому його попередили про небезпечні зв'язки руського митрополита в цьому краї; що той, мовляв, призначив адміністратором [Холмської єпархії] декана на прізвище Грабовський, надавши йому від себе владу, без відома Центрального уряду, на подання якого він раніше вже визначив на цю посаду отця Назаревича; що стосується цієї новини, то міністр ще очікує підтвердження [...].

Підписано: **Потоцький, президент [Ради міністрів]**

ДОКУМЕНТ № 5

Варшава, березня 11, року 1811

**Лист міністра внутрішніх і релігійних справ Варшавського герцогства
Яна Павла Лушчевського
до митрополита Галицького Антонія Ангеловича**

(1) № 132/29. Wydział religijny, w Warszawie dnia 11^{go} M^{ca} Marca roku 1811.

Minister spraw wewnętrznych y religijnych, w skutecznieniu wyraźnej woli Nayasnieyszego Pana pod dniem 21 zeszłego M^{ca} Lutego sobie obiawoney, ma honor zawiadomić J.W. Jaśnie xiędza Angełłowicza Metropolitę Halickiego obrządku Greko-Uniackiego – iż Yego Królewska Mość chętnie i spiesznie przychyliła się w przebraniu władzy swey duchowney w krayu do Xsięstwa War-

затверджені Святим Престолом 1724 р. Вони обрядово й організаційно наблизили Унійну Церкву до Римо-Католицької Церкви. На соборі важливу роль відіграли отці василіани, які домоглися ухвалення правила про висунення кандидатів у єпископи тільки з-поміж членів їхнього чину.

¹⁷ Бреве (від лат. *brevis* – короткий) – різновид папського документа, який мав стислий зміст та укладався діловою мовою. У вигляді бреве зазвичай оформляли декрети, постанови, надання прав і привілеїв, відпусти Святого Престолу.

szawskiego wcielionym, na czołę J.W. Yaśnie Ciechanowskiego Biskupa Chełmskiego tegoż obrządku, sobie przyiąć raczył, przyczym załącza zapewnienie naywirazniejszego dla niego uszanowania.

J. Łuszczewsky
Netrebski

Do J.W. J.X^a Angełłowicza
Metropolity Halickiego
obrzędku Grecko-Uniackiego
we Lwowie.

Джерело: ЦДАЛ, ф. 201 (Греко-католицька митрополічна консисторія), оп. 4, спр. 1772. Оригінал.

ПЕРЕКЛАД:

(1) № 132/29. Релігійний відділ, у Варшаві, дня 11го, місяця березня, року 1811.

Міністр внутрішніх і релігійних справ, виконуючи виразну волю Найяснішого Пана, оголошену йому 21 дня минулого місяця лютого, має честь повідомити Ясновельможного отця Ангеловича, митрополита Галицького греко-унійного обряду, що Його Королівська Величність, охоче та якнайшвидше приймаючи на себе [право призначення] духовної влади в краї, приєднаному до Варшавського герцогства, на її чолі зволив поставити Ясновельможного Цехановського, єпископа Холмського того самого обряду¹⁸, додаючи при цьому запевнення в найглибшому пошануванні до нього.

Я. Лушчевський
[секретар] Нетребський

Його Велебності Ясновельможному отцю Ангеловичу,
митрополитові Галицькому
греко-унійного обряду
у Львові

Vadym Adadurov

**THE POLITICAL VIEWS OF ANTONIY ANGELOVYCH (SOURCES FOR
INVESTIGATING THE PHENOMENON OF IMPERIAL IDENTITY
AMONGST THE CLERGY OF GALICIA AT THE TURN OF THE 19TH CENTURY)**

The political views of an important figure of the Greek Catholic Church Antoniyy Angelovych are examined as a microcosm with reference to general process, i.e. the involvement of the Galician clergy in the Habsburg political system, taking

¹⁸ Фердинанд Домброва-Цехановський, ЧСВВ (1759-1828). У лютому 1811 р. герцог Варшавський Фрідріх Август номінував його унійним єпископом Холмським.

ВАДИМ АДАДУРОВ

into account the Austrian Empire's reaction to the French Revolution and basic opposition to its ideals. Having examined a number of documentary sources, the author has been able to identify the social and political views of Angelovych as being an amalgam of two distinct elements – those relating to social status and those appertaining to a subject of the Habsburg Empire. His views were generally incompatible with modern notions of the nation-state and of civil society and reflected a penchant for traditionalism and monarchical legitimization.

Keywords: politics, social status, clergy, discourse, identity, tradition, revolution, Greek Catholic Church, Habsburg Empire.